

UGOVORNE OBVEZE U LASTOVSKOM STATUTU

Petranović, Anamari

Source / Izvornik: **Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 2018, 39, 753 - 768**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.30925/zpfsr.39.2.2>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:118:935326>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-08**

PRAVRI

Pravni fakultet Faculty of Law

Sveučilište u Rijeci
University of Rijeka

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Law](#)
[- Repository University of Rijeka, Faculty of Law](#)

uniri DIGITALNA
KNJIŽNICA

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

UGOVORNE OBVEZE U LASTOVSKOM STATUTU

Prof. dr. sc. Anamari Petranović*

UDK 949.75:34(37)

<https://doi.org/10.30925/zpfsr.39.2.2>

Ur.: 19. siječnja 2018.

Pr.: 8. svibnja 2018.

Izvorni znanstveni rad

Sažetak

Analizom odredbi Lastovskog statuta (1310. godina) u radu se podastiru pojedine značajke ugovornih obveza, posebice s obzirom na statuirane detalje (prepoznate/potvrđene recentnijim uredbama) koji postaju pokazateljima konkretnih onovremenih naglasaka gospodarskih i životnih prioriteta Lastova.

Elementi raščlambe odnose se na restrikcije pravnog prometa (status ugovaratelja, ograničenja i zabrane trgovanja sa strancima, osobitosti trgovanja određenom robom, maksimiranje cijena...), kao i na pojedina pravna rješenja odstupanja od načela konsenzualnosti – javno oglašavanje prodaje, status notarske isprave, upis u komunalnu kancelarijsku knjigu, odnosno sklapanje ugovora „per aptago“.

Rad notira statutarnu stilizaciju definiranja pretpostavki valjanosti ugovora koja uključuje i kaznenopravne elemente, budući da posljedicu ništetnosti može pratiti i sankcioniranje nepoštovanja statuiranog načina sklapanja određenih (obvezno)pravnih poslova, upućuje na pojedine odrednice u problematici zaštite prava ovlaštenika na otkup (odnosno prvokup) putem u interesu otočana osmišljenih rokova javne objave, dotiče pitanje javnog nadmetanja kao i režim nevaljanosti potajne i/ili prikrivene prodaje kao dodatnog ograničenja raspolaganja/otuđivanja nekretnina.

Ključne riječi: Lastovski statut, ugovori, rimsko pravo, hrvatsko pravno srednjovjekovlje.

* Dr. sc. Anamari Petranović, izvanredna profesorica Sveučilišta u Rijeci, Pravnog fakulteta; anamari.petranovic@pravri.hr.

1. UVOD I OKVIR ANALIZE

Ugovorni odnosi¹ zbirom svojih elemenata dotiču različite značajke imovinskopravne domene statutarnih propisa, i odredbi Lastovskog statuta.² Na razini naglasaka gospodarskih odnosa oni su u obvezopravnoj sferi uvijek pokazatelji osnovnih, ali i sporadičnih preokupacija usmjeravanja/ograničavanja tržišnih odnosa, značajki reguliranja ključnih gospodarskih grana, osobitosti nadzora nad agrarnim resursima, i u tom smislu zaštite često različito intoniranih (podređenih/nadređenih) interesa. Kao takav tip provođenja konkretnih ciljeva (donošenja/noveliranja) statuta gotovo uobičajeno ih se primarno i percipira i pravnotehnički tumači. No pravna nadgradnja ugovora zahvalna je u različitim poveznicama domene općeg dijela imovinskog prava, odnosno općeg i posebnog dijela obveznog prava s koordiniranim elementima imovinskog prava u širem smislu. Na razini pravnog profila valjanosti pravnih poslova njihova analiza zahtjevno koordinira načela stvarnopravnih odrednica određujući kauzu derivativnog stjecanja odnosno prijenos (u suvremenom pravu najpotpunijeg stvarnog prava) – vlasništva odnosno određujući usporedne restrikcije usmjerene na nadzor nad obiteljskim vlasništvom koje u okvirima srednjovjekovlja tek postupno stječe obilježja individualnog vlasništva. Na postavke prava osoba - statusnog prava nadovezuju se ne samo u općim pitanjima definiranja pravnih subjekata, pragmatičnog (u režimu pojedinih ugovora) statuiranja pravne sposobnosti i ograničenja djelatne/poslovne sposobnosti već osobito na status građanstva odnosno otočne pripadnosti, kao (mogućih/nužnih) pretpostavki stjecanja položaja ugovaratelja ovisno o konkretnim interesima promoviranja ili suprotno tomu, ograničavanja ili zabrane pravnog prometa sa strancima.³ Kontekst i karakter

1 Na Znanstvenom skupu „700. obljetnica Lastovskog statuta“, Lastovo (24. – 26. rujna 2010.) izložen je kraći segment rada, odnosno najavljen je članak.

2 Lastovski statut (dalje) citiran prema Lastovski statut, uvodne studije napisali Josip Lučić, Antun Cvitanić; priredio i preveo Antun Cvitanić, izvorni tekst pretiskan iz Akademijina izdanja 1901. koje je priredio Frano Radić, Književni krug, Split, 1994. (v. dalje bilj. 10.). Lastovski statut donesen je 10. siječnja 1310. na javnom zboru otočana u vrijeme potkneza Vlaha Sorente koji je upravljao otokom u ime dubrovačkoga kneza Bartula Gradenigo koji je „lastovskoj komuni“ (cit. izvor) statut „odobrio i potvrdio“; slijede „proširenja“ osnovne „statutarne jezgre“ koju je činilo 30 glava - prvo 1316. godine sve do kraja XVIII. stoljeća. *Antiques consuetudines (Ex Libro Statutorum primo Ciuitatis ragusij sum rubrica Seguente; Qualiter homines Lagustane dedederunt se et suam Insulam Comunij Ragusino Cap(lo): XV)* nemaju kontinuitet te statutarni propisi postaju pokazatelji pokušaja provođenja oprečnih interesa u njihovom formiranju odnosno njihovoj nadopuni i primjeni: nezadovoljstvo Lastovaca i traženje zadovoljavajućih rješenja njihova položaja odražava se na dinamiku i karakter njihovih odnosa prema Dubrovniku, inicijativu povezivanja s Mletačkom Republikom, potom na ponovnu uspostavu dubrovačke vlasti sve do ukidanja Dubrovačke Republike odnosno do prestanka lastovske autonomije. V. Cvitanić A., u Lastovski statut, cit.: Lastovsko statutarno pravo str. 113-203, I. Lastovski statut str. 113-138., str. 126-133., id., Lastovski statut i njegova pravno-povijesna i civilizacijska vrijednost, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 33./43-44., 1996., str. 317-329., usp. id., Iz dalmatinske pravne povijesti, Književni krug, Split 2002, str. 522., 585; Foretić, V., Povijest Dubrovnika do 1808., I. dio (do 1526) i II. dio (1526-1808), Matica hrvatska, Zagreb 1980.

3 O odnosu prema strancima kao „izrazu komunalnog mentaliteta koji strancem i stranim svijetom

ograničenja ili nepostojanje ograničenja u raspolaganju nekretninama/pokretninama zajednički je nazivnik i poveznica s obiteljskim (uključujući bračno) i nasljednim pravom, posebice u naglascima slobodnog raspolaganja imovinom (*beni stabili/mobili*) od oca kao glave obitelji (raspolaganje bez ograde suprotstavljanja sinova i kćeri),⁴ odnosno sprječavanjem ugrožavanja cjeline obiteljskih dobara preciziranjem isključivanja sudjelovanja u diobi takove (očeve/majčine - roditeljske) imovine kao posljedice dodjele miraza kćeri/ženi.⁵

Posredno, radi se i o poveznici s konstrukcijom kaznenog prava (povreda ugovornih odnosa)⁶ koje se, u striktno rimskom konceptu, može nadovezati na istovjetan kriterij postanka obveze (ako ostajemo u granicama materijalnog prava i rimskog kriterija privatnopravnih delikata kao izvora obligacija), odnosno koje vrlo često u srednjovjekovnom kontekstu, svojim institutima i represivno – preventivnim mjerama postaju nadogradnjom tumačenja opsega i tipova obuhvaćenih ugovora

-
- smatra sve što se zbiva izvan okvira grada i njegova distrikta“ i „izrazu ekonomske nužnosti koja, zatvaranjem grada, štiti njegovu proizvodnu osnovu“, v. Raukar, T., *Cives, habitatares, forenses u srednjovjekovnim dalmatinskim gradovima*, Historijski zbornik, sv. 29-30, 1976.-1977., str. 139-149. Usp. primjerice Ascheri, M., *Istituzioni medievali*, Bologna, 1994., Radić, Ž., Ratković, I., *Položaj stranaca u splitskom statutarnom pravu*, *Adrias*, 12/2005, str. 193.-225.; Janekovic Romer, Z., *Stranac u srednjovjekovnom Dubrovniku: između prihvaćenosti i odbačenosti*, *Radovi*, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, sv. 26, 1993., str. 27-38.
- 4 Lastovski statut c. XLV. *Della potestade dello padre: Statuimo et ordenemo che padre sia signor de tutti li beni soi, come de stabili cosi de mobili, che possa dar li soi beni a quelli chi piacera a lui, et ne fiolo ne fiola sua non possa contradire a questo sourascritto de co che fara lo padre.*
- 5 Lastovski statut (dalje za sve glave /Cap./) Cap. XXXII. *Che le donne maritate non possono pretendere altro che la Dote: /.../ Statuimo et ordenemo ordenemo, she qualuncqe femena in Langusta, she sie andata à marido con le sa dote, che non possa domandare de piu nessuna cosa sopra lo patrimonio dello suo padre, ne della sua madre ne sopra li fradelli, ne sopra le sorelle, saluo se hanesse alcuna carta di notaro* (1336. godine).
- Odrednice o mirazu u kontekstu pravnog položaja žene kao „temeljnog uzroku podređenog položaja žene u lastovskom statutarnom pravu“ odnosno značajke obiteljskog prava i „očeve vlasti u obitelji (ili majčine ako je otac umro, a majka živi kao udovica)“ i imovinskopravni položaj oca kao „gospodara svih svojih dobara, i nepokretnih i pokretnih“ spominju Pezelj, V., Štambuk Šunjić, M., *Pravni položaj žene prema Lastovskom statutu iz 1310. godine*, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 50., 3/2013. (str. 525-539.), str. 527., 529., 534. s pozivom na Margetić, L., *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo*, *Narodne novine*, Zagreb, 1996., str. 194., 239-241.
- 6 Kaznena djela propisana Statutom segmentom su tumačenja režima pojedinih ugovora s obzirom na položaj ugovaratelja, ali i načelnu razinu zaštite položaja Lastovaca (primjerice, pitanje otuđivanja nekretnina strancima / zabrana darivanja nekretnine strancima pod prijetnjom kazne od 200 dukata /usp. dalje bilj. 15. i 17. (Cap. XXXVII.)/ ili najam stana strancima u vremenskom periodu dužem od osam dana /Cap. CX./ ili u pitanjima zakupa zemljišta odnosno ispaše prije no što je isplaćena zakupnina /Cap. XLVII., v. dalje bilj. 54./, pitanjima iz djelatnosti trgovanja vinom/restrikcije koje prate kupoprodaju vina, zabrana uvoza stranog vina, izostanak prijave o prodanom vinu: /Cap. CII. - v. dalje bilj. 14., Cap. CLXVII./gl. O vinima/). Usp. i kaznena djela koja se odnose na konkretne sadržaje i izdavanje isprava o prodaji ili zamjeni nekretnina uz javnu dražbu (LXXVIII./v. bilj. 32./).

te elemenata ugovor/e/nog ponašanja u pojedinim tipovima ugovora. Segment postupnog kaznenog prava kroz prizmu analize propisa ugovornog prava ostaje uočljiv u statutarnim odredbama (tako posebice /i/ u Lastovskom statutu) kao jedno od najjačih pravnih sredstava za održavanje odnosno promociju gospodarskog, društvenog, etičkog segmenta⁷ u razvoju komune/grada/otoka⁸ odnosno, kako je to za povjesnicu Lastova primjenjivo reći, u razvoju „posebne komune unutar /.../ šire komunalne zajednice“.⁹

Lastovski statut¹⁰ karakterizira i jedna značajka ili (za proučavanje aktualnosti pravne nadgradnje) prednost: sretnom okolnošću postojanja tri, s aspekta naših analiza jednakovrijednih rukopisa – službenih prijepisa statuta („zagrebački“¹¹ „bečki“/ „lastovski“) moguće je u određenim slučajevima pratiti preinake mlađih rukopisa i s obzirom na tip ugovornih odnosa i na pojedina uzgredna (ne i nevažna) sadržajna rješenja, primjerice intervencije u određivanju rokova (*accidentalialia negotii*), tehničke intervencije slijeda pisanja zabilješki prigovora (s odrazom na omjer reguliranja, posredno i primjenu pojedinih pravnih instituta), normiranje klauzula o ugovornoj kazni odnosno u sklopu šire problematike definiranja posljedica neispunjenja

7 Poveznica s *actiones populares* rimskog okvira odnosno pitanja iniciranja postupka (tužitelj/prijavitelj) u slučajevima određenih protostatutarnih ponašanja. V. dalje bilj. 64.

8 Zajednice otoka Lastova (često rabljen naziv za lastovsku komunu je *università/zajednica - universitas*) i otoka Mljeta „kao dio područja dubrovačke komune odnosno države“ imaju stupanj samouprave (v. Cvitanić, A., op. cit., str. 516., id., Lastovski statut, cit., str. 123., 129.).

9 Termin prema Cvitanić, A., u: Lastovski statut, cit., str. 126.

10 V. bilj. 2. o korištenom izdanju Lastovskog statuta. Izdanje objedinjuje četiri cjeline: tekst izvornika/službenog prijepisa Statuta u redakciji Frana Radića (odnosno pretisak iz „bibliografskog rariteta“ - Knjiga o uredbama i običajima skupštine i občine otoka Lastova/ Libro delli ordinamenti e delle usanze della uniuersitade et dello Commun della isola de Lagusta/) u izdanju Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium, Zagreb 1901.), prijevod na hrvatski jezik autora Antuna Cvitanića kao i dvije pravno-povijesne studije: Antun Cvitanić, Lastovsko statutarno pravo i Josip Lučić, Prošlost otoka Lastova u doba Dubrovačke Republike (IV., III., II. i I. dio knjige Lastovski statut, cit.).

Za pregled izvora i literature pojedinih elemenata usporedbe pravnih ustanova v. sinteze pravnog srednjovjekovlja odnosno segment (južno)dalmatinskog prava u Margetić, L., Srednjovjekovno hrvatsko pravo: obvezno pravo, Posebna izdanja HAZU, Prilozi za izučavanje Hrvatske povijesti – sv. 1., Zagreb - Rijeka 1997., Srednjovjekovno hrvatsko pravo: stvarna prava, „Zrinski“ – Čakovec, Zagreb – Rijeka, 1983.; (usp. id., Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo, cit.).

11 Rukopis statuta koji se dugo vremena držao „zagubljenim“ pronađen je zaslugom Lonza Nelle (Zagreb, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zbirka rukopisa, sgn. R 4088) koja ga uzorno analizira u kronološkom slijedu službenih prijepisa, nažalost, nepostojećeg izvornika s relevantnom usporedbom, pregledom književnosti/komentara i izdanja teksta (Lonza, N., Na marginama rukopisa Lastovskog statuta iz XIV. stoljeća, Anali Dubrovnika 36., 1998., str. 7-32.): zagrebački rukopis (s kraja XIV. st.); bečki (izrađen između 1487., i 1489. s nadopunom novim odredbama do 1559. godine /uz jedan iskorak bilješkom iz 1606. godine/, čuvan u knjižnici Senata Republike Italije, prenesen u Biblioteku C. kr. vrhovnog sudišta u Beču, otkupljen 1925. za biblioteku talijanskog Senata) i lastovski (ranije u Zadru, od 1945. godine u Povijesnom arhivu u Dubrovniku) - predložak Radićevom kritičkom izdanju /v. bilj. 2./, rukopis u kojem su oko 1557. godine prepisane postojeće, a do oko 1754. godine dodavane nove odredbe (prema Lonza, N., op. cit., str. 8-14.).

ugovorne obveze (radi se primarno o građi recentnijih odredbi koje su se počevši od 1316. godine¹² sukcesivno dodavale postojećem ranijem korpusu - jezgri koju čini prvih 30 ordinamenata */ordeni/*).

Budući da niz mogućnosti zahtijevaju razboritu tematsku ogradu, temu obligacija, stoga ćemo svesti na nekoliko naglasaka koji rješenja ugovornog prava čine (tek) jednim detaljem mozaika svakodnevnih životnih preokupacija stanovnika, tj. onog što je, kako je zabilježeno, „considerato el meglior et pacifico stato della isola ...“ – „najbolje“ – „za mir i spokoj otoka Lastova“ (Cap. LXXXVIII. *Ordine sopra li stabili*, odnosno uredba 1486. godine).¹³

Na razini problematike valjanosti pravnih poslova kao značajki režima ugovora koje su otočani (s obzirom na broj podataka) definirali/potvrdili, oni podrazumijevaju nekoliko elemenata:

- odstupanje od neformalnosti (uobičajenim terminom rečeno - konsenzualnosti) režimom javnih objava prodaja;
- režim nevaljanosti potajne i/ili prikrivene prodaje kao modifikacijama nadzora nad raspolaganjem/otuđivanjem nekretnina;
- status notarske isprave, upisa u komunalnu kancelarijsku knjigu odnosno sklapanje ugovora *per aptago*;
- razlikovanje poimanja kapare i zaloga u kontekstu pitanja valjanosti pravnog posla, forme pravnog posla i kontekstu realnog osiguranja tražbina, kao i
- zaštitu obiteljske imovine (nasljeđa) ograničenjima prodaje - zaštitu prava ovlaštenika na prvokup/otkup putem prilagođenih, u interesu otočana osmišljenih rokova prigovora odnosno javne objave.

2. NAGLASC I ZAKLJUČCI

Procjena opsega ili razine detaljiziranja podataka o pojedinim vrstama ugovora očekivano potvrđuje da propisi nisu u jednakoj mjeri usredotočeni na sve (pa makar i u životnoj realnosti očekivano češće primjenjivane) ugovore, odnosno da su statuirani elementi učestalo primjenjive kupoprodajne pogodbe razmjerno najbrojniji. Razumljiva nepodudarnost gospodarskog i društvenog značenja dobara (*res*) odražava se i na omjer tematiziranja (kupo)prodaje pokretnina i nekretnina što neposredno upućuje da je njihov pravni režim uvijek različit.

Podatci o složenoj strukturi ovog ugovora poglavito se odnose na restrikcije s obzirom na sam sadržaj pravnog posla (bitne elemente pravnog posla/*essentialia negotii*), trgovanje određenim stvarima/namirnicama (*res*), maksimiranje cijene (*pretium*)... kao i zahtjevima s obzirom na same stranke - status ugovaratelja (pravo osoba; *Lagustini/forestieri*). Prvi tip odrednica Statut notira u sklopu tekućeg nadzora nad trgovinom namirnicama¹⁴ (režim pokretnina), dok je drugi ključno istaknut

12 V. bilj. 2. Cap. XXXI. - odredba koja je u zbornik unesena 1324. godine (uz zabilješku o prijepisu/upisu odredbe */.../ exemplum unius ordinationis, et statuti de uoluntate et assensu omnium de consilio Laguste, et totius uniuersitatis dicte insule que sic incipit*).

13 V. bilj. 19.

14 Cap. CXL./Gl. Prodaja živežnih namirnica: stranci su za prodaju uvezenih namirnica */.../ alcuna sorte di robbe attinenti alla grassa /.../ (usp. cose comestibili* - Cap. CLXII./Gl. Prodaja

iznimno važnim kapitulom o zabrani prodaje nekretnina strancima. Izrijekom je tako dopušteno prodavati “zemljišta, vinograde, kuće“ (*possessioni*) isključivo stanovnicima odnosno nikome izvan Lastova (*fuora della isola de lagosta*) – Cap. XXXVII.¹⁵ Opseg takvih restrikcija (aspekt reguliranja položaja stranaca konstanta je životne realnosti srednjovjekovnoga grada),¹⁶ predviđen je i za darovanje (kazna je 200 dukata i gubitak nekretnina koje ima)¹⁷ te, uz ove tipove otuđenja, za druge *inter vivos* (primjerice najam/zakup) i *mortis causa* poslove. Prate ih posljedice ništetnosti i kažnjavanje (*inter vivos* opcija) odnosno vrlo domišljata rješenja kombinacijama kažnjavanja samog postupanja stranke – *patrioto natiuo de Lagosta* usporedno s obeštećenjem/nadoknadom strancima (imenovanim u oporuci) na način da im se uručuje novac ostvaren izvršenom prodajom tih takvih, njima namijenjenih nekretnina Lastovcima (Cap. CX.¹⁸; Cap. LXXXVIII.¹⁹).

živežnih namirnica) u obvezi dobiti dozvolu (*licenza*) i obavijest o cijeni od kneza, sudaca i justicijara te je tako maksimiranjem iznosa i utvrđivanjem odgovarajuće cijene (*debbano poner meta, e competente prezzo*, Cap. CLXII.) zaštićen položaj Lastovaca odnosno postignuto „da puk ne bi bio oštećen nečijom pohlepnošću“ (Cap. CLXII. /.../ *acciò che per l'ingordgia di qualcheduno non resti aggrauato il popolo*).

Cap. CXLI. /Gl. Prodaja ribe na ribarnici: maksimiranje cijena ribe za prodaju na ribarnici;

Cap. CII. (*per vini forestieri*) sankcioniranje odnosno zabrana uvoza vina (/.../ *per li uini forestieri che non possano condur alla ditta isola et alli soi scogli /.../*), zabrana dovoženja, prodavanja, uskladištenja i iskrčavanja stranih vina za sve – bez obzira radi li se o Lastovcima ili strancima (/.../ *uini forestieri non se possano da mo in auanti condure, uendere, incanauar, o descargar /.../*) za sve vrijeme dok bude vina na Lastovu (/.../ *de qualunque tempo quando se trouarano vini a lagosta /.../*); 1508. godine.

Cap. CV. /Gl. Daća na ribu: oslobađanje daća na prodaju ribe (interna trgovina i izvoz iz Lastova) - pogodnost za izvorne Lastovce koji su od starine na otoku (/.../ *beneficio se intenda alli proprij lagustini nati delli antichi della ditta isula de lagusta et non altri /.../*); 1516. godine.

15 Cap. XXXVII. *Delle possessioni coè stabile che non se uenda fuora della isola de lagosta: Statuimo et ordinemo che nessuna persona della isola de langosta non possa uendere, possessioni ne terre, ne uigne, ne casa fuora della isola de lagusta saluo ad habitatori de lagusta, et quello che uenderà non possa uendere saluo alli soi parenti per tanto quanto ad altri a suo sacramento /.../*.

16 V. bilj. 3.

17 Cap. XXXVII. cit.

/.../ *Ancora non possa donar cose stabile fora della isola sotto pena de ducati CC, a pagare allo Comun de Lagusta et perdere quello, che hauesse dello stabile*.

18 Cap. CX. *Sopra forestieri* (1519. godine).

19 Cap. LXXXVIII. *Ordine sopra li stabili*:

/.../ *che nexuno forestiero possa possedere le cose stabile in lagosta /.../*, s pozivom na tekst uredbe dat. 9. travnja 1486.: /.../ *Statuemo et ordinemo che nixuna persona de lagosta possa, ne presuma da mo auanti fare ne impegnare ne donar ne uendere, ne alienar, ne affitar, ne despodestar, ne lassar per testamento delli beni stabili, ne case, ne orti, ne vigne, ne terreni, ne alcuna altra cosa stabile per alcuno modo ouer ingegno, ne sotto alcuno colore ad alcuno forestiero saluo patrioto natiuo de lagosta; et se alcuno lassasse per testamento alcuna cosa stabile al forestiero, che debbia instante mandare quatro persone da bene per regimento de lagosta à stimar ditti beni stabili, et quello che stimaro per suo sacramento, che se debbia uender alli patriotti de lagosta, et li danari che se dagano a quelli a chi serà lassato, et chi contrafacesse contro lo ordine suprascritto debbia perder tutti li soi beni stabili et mobili li*

Režim (kupo)prodajnog ugovora zanimljiv je i u konturama promoviranja etičkog postupanja stranaka bilo da se radi o zaštiti interesa članova obitelji kada je riječ o načinu ili zabrani otuđivanja obiteljske imovine ili nadzoru nad potencijalnim učincima ugovorne umještosti kojima bi se ta ista načela mogla previdjeti odnosno svjesno ignorirati ili podcjenjivati.

Lastovski statut tako bilježi prodaje zemljišta (*vendite dei terreni*) koje mogu biti potajne (*introdote di fare tacite*) ili prikrivene, a prakticirane su kao oblici međusobnog darivanja (*per via di donatione*, Cap. CLVIII.),²⁰ moguće iz razloga izbjegavanja *laesio enormis* (ustanove koja tretira /ne/razmjer vrijednosti stvari i dogovorene cijene odnosno rješenje zaštite prodavatelja u slučaju prikrate preko polovice stvarne vrijednosti stvari rimske postklasične/Justinijanove provenijencije)²¹ ili vjerojatnije prakticirane radi izbjegavanja za poziciju ugovaratelja nepovoljnih ograničenja postojećim, priznatim statusima ovlaštenika na prvokup/otkup.²²

Poznato je, naime da se u razdoblju od 13. do 15. stoljeća njegovao jedan poseban tip darovanja *ratio* kojeg je bio blizak kupoprodaji. Uz uobičajeno darovanje *inter vivos* kao besplatno davanje imovinske koristi što uvećava imovinu obdarenika, a istodobno umanjuje imovinu darovatelja, uvodi se remunerativni oblik darovanja - darovanje uz protudar. Hrvatski spomenici²³ (primjerice, područje sjevernog Jadrana)²⁴ tako otkrivaju podatke o „davanju i darivanju“ za „protudar“ u novčanom iznosu koji se „plaća“. Iako ove podudarnosti u pravnom nazivlju s obzirom na obveze ugovaratelja na izvjestan način objedinjuju darovanje i (kupo)prodaju, cilj je, vrlo vjerojatno ostvariti kupoprodaju formom darovanja i simulacijom time izbjegli (uvjetno individualno) nepodobne elemente kupoprodaje kojima darovanje nije sputano.

quali uegniano al Commvn de lagusta, et a quello forestiero che facesse contra questo ordine, che li uaglia niente.

- 20 Odredba donesena zbog prosvjeda mnogih (*Eclamando multi di questa isola /.../*). V. dalje za sadržaj bilj. 25., 26., 27.
- 21 Postklasično pravo inicira i Justinijan i prihvaća ideju saniranja prikrate preko polovice vrijednosti stvari - *ultra dimidium iusti pretii* (C. 4,44,2 /a.285./). Justinijanova kodifikacija prema: Corpus iuris civilis: Vol. I. Institutiones (recognovit P. Krueger); Digesta (recognovit T. Mommsen, retractavit P. Krueger); Vol. II. Codex Iustinianus (recognovit et retractavit Krueger); Vol. III. Novellae (recognovit R. Schoell, opus Schoellii morte interceptum absolvit G. Kroll); Dublin-Zürich (Weidmann), 1973. (Vol. I.); 1967. (Vol. II.); 1972. (Vol. III.); Iustiniani Institutiones: *Justinijan, Institucije*, Zagreb, 1994., Latina et Graeca, knj. XXVII., priredio i preveo A. Romac.
- 22 Usp. Čremošnik, G., Notarijat Lastova u srednjem vijeku, JIČ, V., 1-2, 1939., 40 - 104., str. 78. i d. (V. id., Notarske listine sa Lastova, „Spomenik“, XCI., 1939.); v. Margetić, L., Srednjovjekovno hrvatsko pravo. Stvarna prava, cit., str. 87. i d.
- 23 Šurmin, D., Hrvatski spomenici - Acta Croatica I (1100. – 1499.), Monumenta historico - juridica Slavorum meridionalium, VI./58., Zagreb, 1898.
- 24 Podatci, primjerice, o „davanju i darivanju“ (Baška, 11. kolovoza 1375.; Baška 23. rujna 1375.; Baška 1414.) ili „darivanju i prodaji“ (Dobrinj, 12. ožujka 1378.) za „protudar“ u novčanom iznosu koji se „plaća“. Sadržaj isprava, rasprostranjenost i porijeklo (I.), razlog primjene (III.) raščlanjuje Margetić, L., Darovanje i protudarovanje u bašćanskim ispravama 14. i 15. stoljeća, Krčki zbornik 5., Krk 1972., str. 129-141., usp. id. *Aliquid in contentu et benedictione* istarskih statuta, Jadranski zbornik VIII., Rijeka-Pula, 1972., str. 185-213.

Istovjetnu posljedicu - ništetnost²⁵ podvlači i Lastovski statut i to za sve slučajeve takvih darovanja, osim između najužih srodnika – očekivano između oca i sina kao i među braćom, prvim rođacima²⁶ te se u nastavku (izbjegavamo reći „neočekivano“ budući da je nastavak vrijedno respektirati kao /još jedan/ dokaz dimenzije humanosti Lastovskog statuta), ističe da se ovo ograničenje ne odnosi na osobe za koje je općepoznato da su darovatelji i dobročinitelji.²⁷

Statutarni propisi o prodaji nekretnina²⁸ uobičajeno odstupaju od rimskog koncepta konsenzualnosti²⁹ i najčešće postavljaju težište na javno oglašavanje (inkantaciju, proklamaciju, *cridae* – sa sličnim modalitetima izvedbe, različitim razinama pravnog značenja i posljedicama eventualnih propusta). Lastovski statut nije u tomu iznimka i prihvaća zahtjev o formalizmu ugovora (Cap. XXVII.)³⁰ te se postignuti sporazum o prodajnoj cijeni treba oglasiti (*debbia cridare*) - jednom, na javnom mjestu. Prigovor (bez detaljiziranja sadržaja i definiranja podnositelja)³¹ je dopušten u roku od osam dana (uz razboritu lokalno intoniranu ogradu - ako je osoba na otoku) ili mjesec dana ako je odsutna (... usporedno s prevrijednim zahtjevom - traži se notarska isprava).³² Krug ovlaštenika s pravom otkupa (rođačko pravo

25 Sve prema Cap. CLVIII. /.../ *s 'intendano nulle, e di nissun ualore /.../.*

26 Isto prema Cap. CLVIII. /.../ *cugini /.../.*

27 Isto prema Cap. CLVIII. /.../ *pubblicamente fossero benemerite del donatore /.../.*

28 Usp. Cap. XXVII. *Delle Venditione cose stabile*, v. bilj. 30.

Cap. XXXVII. *Delle possessioni coè stabile che non se uenda fuora della isola de lagosta*, v. bilj. 15. Cap. XLII. *De uendition de stabili*, v. bilj. 34., 35., 36.

29 Evolucija režima kupoprodajnog ugovora u klasičnom/postklasičnom/Justinijanovom pravu (C.Th. 3,1,2, pr.-1 /337./, PS 2,17,1, I. 3,23, pr. I. 2,1,41). Pauli Sententiae: Julije Paulo, Sentencije, Zagreb 1989., izd. Latina et Graeca, XX., priredio i preveo A. Romac; Codex Theodosianus: Theodosiani libri XVI. cum consuetudinibus Sirmondianis et Leges ad Theodosianum pertinentes, ed. Th. Mommsen – P. Meyer, Berolini, 1905.

U postklasičnom pravu pretpostavke valjanosti ugovora o kupoprodaji zemljišta vezane su za izradu isprave (običaj sastavljanja isprave /*instrumentum emptionis*/ s dokaznim karakterom rezultira intervencijama u Justinijanovom režimu kupoprodaje), traži se isplata cijene i *traditio* pred svjedocima (usporedba s elementima stvarnopravnoga karaktera ugovora).

Justinijanovo pravo razlikuje pisanu i usmenu kupoprodaju (primjena ovisi o volji stranaka): načelo konsenzualnosti primjenjuje se za usmeno sklapanje pravnog posla, a valjanost pisane kupoprodaje podrazumijeva perfekturnost isprave (potvrda stranaka, potpis pisara); koncept klasičnog prava zadržan je zahtjevom tradicije za prijenos vlasništva uz koju se nadograđuje plaćanje ili osiguranje cijene (koncept postklasičnog prava).

30 Cap. XXVII. *Delle Venditione cose stabile*:

Oordenemo et statuimo che alcuna persona uolesse uender casa, o terra, o uigna, o altra cosa stabile, e sara con lo compratore in accordo dello pretio della uenditione se debbia cridare per lo Commandatore in publico luogo, in ditta isola; et chi hauera a dire o petere alcuna cosa contra quella venditione debbiase presentar infra di viii se lui sera in la isola preditta; o infra mese vno se al tempo de quella crida non fosse in la insula de Lagosta et de quelli termini inançi non sia audito in quella venditione, et se alcuna uenditione se fara contro questo ordine non debbia ualere, et sia fatta presente carta de notaro.

31 Cap. XXVII. /.../ *et chi hauera a dire o petere alcuna cosa contra quella venditione /.../*, cit.

32 Prodaju nekretnina na javnoj dražbi (LXXVIII./Gl. Justicijari moraju odrediti granice pri prodaji nekretnina) bilježi recentnije datirana (1464.) odredba novelirajući raniju XXVIII. glavu Statuta (iz 1376. godine) koja za valjanost zabilješke (*scrittura*) zahtijeva potpis kneza (*non uaglia sença metter la mano dello Conte*). Tematizira značajku isprave (usp. bilj. 57.,

otkupa) i prisega o cijeni kao statuirani elementi režima nadzora nad raspolaganjem nekretninama i u pogledu stranke i u pogledu elemen(a)ta ugovora objedinjeni su sadržaj daljnje odredbe (Cap. XXXVII.).³³ Stilizacijom naslova („zabrana prodaje zemlje, tj. nekretnina izvan otoka Lastova“) ovaj kapitul primarno najavljuje kontekst poslovanja sa strancima dok se uputom na prodaju rođacima i rješanjem određivanja cijene (prisega da se radi o cijeni koju bi zahtijevao od drugog / bilo kojeg kupca) sadržajem gotovo neposredno nastavlja na raniju (XXVII.) glavu općenitije naslovljenu *Delle Venditione cose stabile* („zemljište vinograd, kuća“). Recentniji zapis (mlađa odredba 1358. godine – Cap. XLII.)³⁴ inaugurirat će i detaljnije uputiti na posljedice javnog nadmetanja³⁵ (kupcem postaje onaj koji u roku od osam dana ponudi najvišu cijenu), na što se nadovezuje zaštita interesa odsutnih rođaka s (produženim) tromjesečnim rokom otkupa,³⁶ ali i usporedna zaštita stjecatelja (kupca) s obvezom povrata njemu isplaćenog novca³⁷ (*pretium*) – *dando li detti danari a quello che la comprasse*.

Od uvijek mogućih poveznica analize zanimljivim procjenjujemo istaknuti i dva zaključna nastavka u okviru sadržaja iste odredbe: prvi (u glavi Statuta prvonavedeni), koji kao još jedno praktično rješenje zadire u dimenziju poimanja respekta i političke osviještenosti, odnosi se na osobe u službi dubrovačke komune i za koje je predviđeno da ostaju u tom razdoblju izvan ograničenja spomenutim rokovima, i drugi³⁸ - kojim je dopušteno istaknuti prigovor vjerovnika i njihovih srodnika. Time se nameće umjesna konotacija s pratećim pitanjima položaja insolventnog dužnika odnosno rimske *alienatio in fraudem creditorum* (delikt honorarnoga/pretorskog prava) kao

-
60. u slučajevima prodaje ili zamjene nekretnina (kancelarovo sastavljanje isprave, zahtjev za nazočnošću justicijara komune Lastova pri upisivanju u lastovski katastik, zapis meda, prijetnja kazne o Kancelarovom pisanju /sastavljanju isprave o prodaji i zamjeni koja nije učinjena uz javnu dražbu/).
- 33 V. bilj. 15. i 17. (Cap. XXXVII. *Delle possessioni coè stabile che non se uenda fuori della isola de lagosta*).
- Povezivanje zabrana prodaje odnosno zahtjeva za prodajom samo (svojim) srođnicima (*/.../ et quello che uenderà non possa uendere saluo alli soi parenti /.../*) upućuje na respektiranje prvokupa. Poziv na prvokup može biti sadržaj prigovora, a kada je uspješno realiziran/dokazan, statuire se kao otkup.
- Pravo otkupa (po zaključenju ugovora) podrazumijeva ovlaštenje osobe preuzeti predanu stvar (neovisno ili unatoč volji otuđitelja i stjecatelja), uz određene pretpostavke (u izvorima različito notirane ovisno o načinu otuđenja, primjerice, u kupoprodaji uz naknadu isplaćene kupovnine *post venditionem factam*, može obuhvaćati i troškove u međuvremenu izvršene melioracije...). Iako otkup ima značajke zasebnog tipa ovlaštenja odnosno prava ovlaštenika i ne podrazumijeva se posljedicom povrijeđenog prava prvokupa, u životnoj realnosti (i statutarnim odredbama), nerijetko se prepoznaje tek kao posljedica povrijeđenoga prava prvokupa.
- 34 *De uenditione de stabili* (Cap. XLII.).
- 35 Sve prema Cap. XLII. */.../ se debbia incantar /.../*.
- 36 Isto prema Cap. XLII. */.../ se alcuno suo parente fosse fora della isola che hauesse termine infra mesi tre a uenir nella ditta isola et uolessse trar la ditta posseesione /.../*.
- 37 Isto prema Cap. XLII.
- 38 Dodatak dubrovačke vlade ovoj glavi (*ancora fo çonto a questo capitolo per la signoria di raguxa*).

prijenosom imovine na trećega s ciljem prikrate vjerovnika,³⁹ odnosno prijevernim oštećenjem vjerovnika na način da dužnici onemogućuju namirenje vjerovnikove tražbine raspolažući imovinom prije dospjeća ili prije ovrhe (problem koji je u Lastovskom statutu relativiziran zbog restrikcija otuđenja strancima i čvrstom zaštitom obiteljskog odnosno /približenog mu tipu/ individualnog vlasništva).

S obzirom na to da se nekretnine nisu mogle prodavati strancima⁴⁰ ova koordinacija definiranja mogućeg sadržaja istaknutog (*presentar*) prigovora⁴¹ i zahtjeva za ispravom, mogla bi teorijski objediniti pitanja evikcije⁴² (odgovornost za pravne nedostatke stvari postala bi time vremenski ograničena⁴³ na navedene/mijenjane duže rokove - mjesec dana, odnosno potom primjenu tromjesečnog roka radi uvažavanja moguće odsutnosti podnositelja zahtjeva)⁴⁴ kao i prateće uspredne sustave prvokupa (eventualno „jedino“ slijed ovlaštenika) i (ili) otkupa.⁴⁵

39 Usp. rimski kontekst zaštite vjerovnika i mogućnosti opoziva otuđivanja u genezi formuliranja pravnih sredstava radi pobijanja pravnih radnji dužnika (kojima vjerovnici ostaju prikraćeni u svom namirenju) odnosno njihovo spajanje u jedinstvenu poboju tužbu *actio Pauliana* u Justinijanovom pravu (cilj primjene, usp. Paul. D. 22,1,38,4).

40 Sustav nasljeđivanja nadovezuje se istovjetnim režimom te Statut propisuje da se nekretnine nisu mogle oporučno ostaviti strancima (cit. ranije u bilj. 19. /Cap. LXXXVIII. *Ordine sopra li stabili*).

41 Cap. XCVIII. (*Presentationi*), nalaže se da se prigovori na prodaje nekretnina (*le presentationi /.../ alle uendite delle cose stabile*) upisuju uz bilješku o prodaji (...*notar sotto la vendita*), a ne kako se ranije prakticiralo, odvojeno.

42 Evikcija kao „svaki pravni akt treće osobe kojim ta osoba na temelju svoga prava isključuje ili ograničuje stjecatelja u vršenju prava koje bi ovome po ugovoru pripadalo ili pripadalo bez ograničenja“ (v. Vedriš, M., – Klarić, P., Građansko pravo, 4. izd., Zagreb, 2000., str. 411.), odnosno kao „pravno uznemiravanje stjecatelja stvari od strane nekog trećeg koji isključuje, umanjuje ili ograničava kupčevo pravo“, v. Gorenc, V., Zakon o obveznim odnosima s komentarom, Zagreb, 1998., str. 666. (na odabir navedenih terminoloških određenja ne utječe postojanje recentnih izdanja odnosno aktualna regulativa).

U rimskoj vertikali odgovornost prodavatelja za gubitak stvari sudskim putem (kada je treći vlasničkom tužbom *rei vindicatio* tražio povrat stvari /osobitost rimske *emptio venditio* je da prodavatelj nije dužan prenijeti na kupca vlasništvo – ispuniti činidbu *dare*, već omogućiti miran posjed stvari/) riješena je početno s *actio auctoritatis* (u sklopu tumačenja poveznice oneroznog pravnog posla i režima apstraktnosti *mancipatio* kao “realne” kupoprodaje), putem *stipulatio duplae*, odnosno ugovornom tužbom (režim priznate konsenzualne kupoprodaje). Usp. Pauli Sent. 2.,17,1., Ulp. D.18,1,25,1.; Ulp. D.19,1,11,8).

43 */.../ et de quelli termini inançi non sia audito in quella venditione /.../ cit. ranije u bilj. 30. (Cap. XXVII. Delle Venditione cose stabile).*

44 Izuzeća relativiziraju zastaru (usp. nastavke odredbe; v. i bilj. 38. /dodatak dubrovačke vlade/).

45 Ovo je pitanje povezano uz režim zastare, režim dosjlosti kao originarnog načina stjecanja vlasništva (neovisno o predniku) odnosno za posljedice gubitne zastare (*praescriptio acquisitiva*).

U Lastovskom statutu dosjlost nije posebno istaknuta (bilo da se radi o svim ili reduciranim, glosatorskim heksametrom izraženim pretpostavkama dosjedanja - vrijeme mirnog posjedovanja i *titulus*; usp. Mod. D.41,3,3), što je moguće tumačiti zahtjevom za primjenu dubrovačke odredbe (Usp. Cap. LVI. De carte de debiti a registrarare i Dubrovački statut l. VIII., cap. 90., prema Cvitanić, Lastovski statut, cit., str. 179., s pozivom na Margetić, L., Srednjovjekovno hrvatsko pravo. Stvarna prava, cit., str. 79.; v. Dubrovački statut l. VIII., cap. 37. = l. V. cap 13., l. VIII., cap. /cit./ 90., /1341. godine/) prema kojoj vlasnik nekretnine koji ima ispravu to pravo

U slijedu traženja pojedinih i u različitim statutarnim odrednicama opširnije ili sporadično dotaknutih značajki režima pojedinih ugovora nezaobilazno je notirati zanimljivost samih formulacija odredbi Statuta. Pojedini ugovori (posebni dio obveznog prava/pojedine obveze) dotaknuti su, primjerice, isticanjem konkretnih rješenja s obzirom na davanje kapare,⁴⁶ odnosno samim time i osobitostima poimanja kapare u slijedu pretpostavki režima nastanka/zaključivanja odnosno značajkama povezanih za prestanak obveznih odnosa, ili drugim tipom stilizacije, reguliranjem problematike zaloga u okvirima pravovaljanosti i dokazivanja postojanja pravnog posla, odnosno statuiraanjem zakonskoga založnog prava (ovdje posebno valja podvući specijalno zakonsko založno pravo - s obzirom na dio imovine) kao i, idućim tipom formulacije, osobito detaljiziranim posljedicama povreda obveza ugovaratelja.

Zabilješke o ovim pretpostavkama dominiraju nad drugim elementima općeg dijela obveznog prava. Navest ćemo primjer za sva tri tipa formuliranja rješenja.

Ortaštvo kao ugovor kojim se dvije ili više osoba (ortaci/*socii*) međusobno obvezuju ostvariti zajedničku svrhu zajedničkim ulaganjem sredstava i/ili rada Lastovski statut tumači kontekstom kapare – „capar(r)a“ (Cap. CLXXXIII.); tip ugovora ima specifičnu kauzu - osiguranje rada onih koji svojim mrežama pomažu u ribolovu⁴⁷, a koja postaje istodobno zabrana odustanka od ugovora jednostranim otkazom⁴⁸ zbog druge ponude. Nije precizirano podrazumijevaju li se time istodobno i zbirni kriteriji objektivno bolje ponude ili je isključivo visina naknade ključna dimenzija u definiranju prednosti (premda je to ipak najčešće podrazumijevani i rabljeni pokazatelj za *offerte maggiori*). Uobičajena posljedica, povrat dvostrukog

ne gubi (gubitna zastara zaštite prava stjecatelja ne postoji, vlasništvo se može uvijek braniti sudskim putem odnosno dosjelost nije zaživjela /moguće i zbog stvarnih okolnosti u kojima ovlaštenici mogu bez teškoća uočiti razloge za intervenciju prigovorom/).

Odredbe Dubrovačkog statuta prema: Statut grada Dubrovnika: sastavljen godine 1272. /na osnovi kritičkog izdanja latinskog teksta B. Bogišića i K. Jirečeka priredili i na hrvatski jezik preveli A. Šoljić, Z. Šundrica, I. Veselić; uvodnu studiju napisala Nella Lonza, Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik 2002. (za izdanje Bogišić, Jireček v. Dubrovački statut u Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium, Vol. IX., Liber statutorum civitatis Ragusii compositus anno 1272., ed. V. Bogišić et C. Jireček, Zagabriae, MCMIV).

Usp. Cap. LVI. *De carte de debiti a registrare:*

Allo quarto Capitulo de registrar la carte de debiti et de mobile ne consegliemo, che se debbia far lo termine de anni xxx come si fa in Raguxi.

46 Usp. tumačenje kapare Justinijanova sustava (*arrha confirmatoria* /znak da je ugovor sklopljen/, *arrha poenitentialis* /uloga odustatnine/, *arrha poenalis* /značenje kazne/ (usp. Gai. D.18,1,35, pr.; C.4,21,17). Širi kontekst tumačenja kapare uključuje i relaciju sa sustavom osiguranja tražbine (realno/osobno). Poručanstvo (jamstvo kao osobno osiguranje) koje se u statutu ne razrađuje može se unatoč tome praktično primjenjivati na razini odgovornosti šire zajednice – obitelji tako i komune za dugove njenih pripadnika (o sadržaju notarskih isprava koji to potvrđuju, v. primjerice Danilović, J., Les sûretés personnelles dans le droit des villes dalmates au moyen âge, “Sûretés personnelles”, 1971., v. Cvitančić A., Lastovski statut, cit., str. 186.).

47 *Societas unius rei / societas alicuius negotiationis* u spektru podjele (rimskih) tipova (Ulp. D. 17,2,5, pr.) ugovora o ortaštvu - zajednica za jedan određeni posao; zajedničko vođenje određenog tipa poslova.

48 Iz „družine gospodara mreža i potegača“; Lastovski statut, cit. prijevod, str. 317.

iznosa ili gubitak predanog, time dobiva minorno značenje, odnosno (rimski, suvremeni, uobičajeni) režim kapare je potisnut otočnim prioritetima pravne zaštite osnovnih djelatnosti i plemenitog poštovanja dogovora.⁴⁹

Ili nadalje (kontekst zaloga), najam radne snage (analogijom možda i ugovor o djelu),⁵⁰ statuiran je kroz prizmu iznimnih okolnosti prijetnje „sveopćim pošastima (epidemijama)“ radi održavanja otoka *in bona sanità* - “u dobrom zdravstvenom stanju” (Cap. LXXXVII. *Ordine sopra la sanità*) s pragmatičkim kaznenopravnim rješenjem (odlazak na rad izvan otoka bez dopuštenja kneza i sudaca, primjereno se kažnjava)⁵¹, no takvo ponašanje prati i oduzimanje dijela imovine u ime zaloga (... *et alli inobedienti possino pigliar al pegnio*).⁵²

Zaključni primjer navedenih naglasaka stilizacije odredbi (kaznenopravni kontekst) je zakup (primjerice pravo na ispašu uz naknadu). Dotaknut je na razini kažnjavanja postupanja (ugovorno ovlaštenje) prije izvršenja ugovorne obveze / *solutio*⁵³ (propisana je imovinska kazna od dvanaest groša – *pena*/globa koja se plaća u slučaju puštanja stoke na ispašu prije isplate zakupnine /Cap. XLVII./).⁵⁴

Tumačenje ugovornih odnosa u poveznici, za pravno srednjovjekovlje uvjetno rečeno, privatne i javnopravne razine uključuje značenje notarske isprave: pitanje javne vjere notarske isprave veličanstvena je tema sama po sebi, posebice u kontekstu mogućih usporedbi različitih statutarnih rješenja.⁵⁵ U okvirima stjecanja i otuđivanja

49 Cap. CLXXXIII./Gl. O družinama gospodara mreža potegača: *E perche si sono aggrauati alcuni padroni delle tratte che spesse uolte occorre che alcuni homeni dell'Isola preudono caparra da loro per seruirli alla loro tratta e uengono poi altri padroni d'altre tratte et altre persone e li leuano tali homeni con offerte maggiori però uogliamo che per l'auuenire quel tal padrone che il primo hauerà dato la caparra habbia tal homo è nessun altro ò padron o chi si sia ardisca di prenderlo per quel tempo che hauerà pattuito di seruire a quel padrone dal quale hauerà preso la caparra il qual tempo finito ha libero d'andare doue pare e piace.*

50 Tri tipa sadržaja *locatio conductio* rimskog sustava koji nastaje time što se jedna stran/k/a obvezuje drugoj stran/c/i prepustiti stvar na uporabu i korištenje (*locatio conductio rei*), staviti na raspolaganje svoju radnu snagu (*locatio conductio operarum*) ili izvršiti neko djelo (*locatio conductio operis*), a druga se stran/k/a obvezuje za to platiti određenu naknadu (*merces*).

51 *.../ el Conte et iudexi possono ponere quelle pene che li piaxe .../ (Cap. LXXXVII. Ordine sopra la sanità).*

52 Najam slugu i sluškinja (Cap. LVII./Gl. Prihvaćanje tuđeg sluge ili sluškinje) je dotaknut reguliranjem sankcije - zabranom prihvaćanja osoba za koje je oglašeno da su pobjegli odnosno zahtjevom za prijavu u roku od osam dana (kazna od pet perpera istovjetna je kazni za onoga koji im je pomagao ili omogućio bijeg s otoka).

53 U užem smislu u rimskom sustavu *ipso iure* redovito očekivani način prestanka obveze ispunjenjem činidbe (Gai Inst. 3.168., Ulp. D. 50,16,176). Gai Institutiones: The Institutes of Gaius, W.M. Gordon, O.F. Robinson, Cornell (UP), 1988.

54 Cap. XLVII. (Gl. Zakupninu za ispaše treba unaprijed platiti) *.../ che nessuna persona non sia tanto ausa ne ardita che comprasse alcune pasture o del Commun o de altri che metesse lo bestiame in fina che non pagasse auanti et chi lo metesse e non pagasse auanti che paghi al Commune ciascuna persona grosi xii de pena et pagi ço che de pagar della pastura de presente sença nexuno iuditio; 1363. godine. V. Radićevu opasku o izostavljanju dijela teksta u ranijim rukopisima (Lastovski statut, cit. 359., Predgovor): *et chi lo metesse e non pagasse auanti je nadopuna u Lastovskom rukopisu.**

55 V. analize s pregledima literature u Margetić, L., O javnoj vjeri i dispozitivnosti srednjovjekovnih isprava s osobitim obzirom na hrvatske primorske krajeve, Institut za hrvatsku povijest. Radovi

Lastovski statut ju tako izrijekom zahtijeva i za prodaju (Cap. XXVII.)⁵⁶, i za darovanje kao i davanje miraza (Cap. XII.),⁵⁷ no slijedom već istaknute opaske da su u Lastovskom korpusu ugovori notirani i kroz sustav nadzora nad (ne)ispunjenjem tražbina (što istodobno može biti i pretpostavkom valjanosti obveznopравnih odnosa), spomenut ćemo zamjenu notarske isprave jednakovrijednim (s obzirom na ulogu jednakovrijednim) ugovorom *per aptago* (racionalno recipiran dubrovački aptagi)⁵⁸ na temelju upisa u komunalnu kancelarijsku knjigu.⁵⁹

Određba 1383. godine (Cap. LXI.)⁶⁰ odstupa od režima zahtjeva za notarskom ispravom (*volemo che quellaa carta de nodaro non debbia ualere niente*) te tako obveza neće vrijediti (propis generalizira *alcuno debito* i uz to posebno apostrofira zajam i

4., Zagreb, 1973., str. 5.-79.; Funkcija i porijeklo službe egzaminatora u srednjovjekovnim komunama Hrvatskog primorja i Dalmacije, Starine, 55., Zagreb, 1971., str. 191-210., Darovec, D., Notarjeva javna vera, notarji in vicedomini v Kopru, Izoli in Piranu v obdobju Beneške republike, Knjižnica Annales, Koper 1994.

56 Cap. XXVII. cit. u bilj. 30.

57 Cap. XII. *De carta de parchiuio uel donationi*:

Ordenemo et statuimo che ogni persona, che uendera, o donara, o dara parchiuio, terra o vignia, o casa, o altra cosa stabile debbia fare quella uenditione, o donatione o parchiuio con carta de nodaro: et quella uenditione, o donatione, o perchiuio che fosse fatto sença carta de nodaro debbia ualere niente.

Cap. XIII. *Dè fradelli, et sorelle: /.../ et de quelle dote o parchiuio appare carta de nodaro /.../*. Usp. glave notarskim zabilješcima i notarskim ispravama o valjanosti/utuživosti nagodbi (kontekst razlikovanja rimskih neformalnih sporazuma /*pacta*/ izvan kruga konsenzualnih i realnih kontrakata i njihove /početne beziznimne/ neutuživosti) i glosatorskih/postglosatorskih *pacta vestita* kao i koncept rimskih literarnih kontrakata): Cap. XXVIII. (*/.../ ordenemo statuimo che tutte uendite o donationi o alcuno accordo o patto che se trouara scritto in quaderno del Comun de Lagusta sia fermo et rato*); Cap. XXXIX. (*/.../ ordenemo st statuimo che tutte le carte che sarano scritte per mano dello prete, che sara in lagusta, in le qual lo Conte de lagusta hauera messo mane sia rata et ferma*). O pitanjima kontinuiteta postavki obveznog prava, *pacta nuda/vestita* konceptu v. Margetić, L., Rimsko pravo kao europski fenomen i hrvatska pravna povijest; Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci; Lectio annalis, Rijeka, 1997., str. 8-12., usp. Zimmermann, R., The Law of Obligations; Roman Foundations of the Civilian Tradition, Cape Town, Wetton, Johannesburg, 1990., 511., 538-539.

58 Aptagi postupno mijenja značajke te je početno od druge polovice XII. st. postojao kao ustanova postupovnog prava da bi do kraja XV. stoljeća postao ustanova materijalnog prava, čije neispunjenje vodi u prinudno izvršenje. V. Danilović, J., O pravnoj prirodi i razvoju ustanove *Aptagi* dubrovačkog prava, Istorijjski časopis, 1963., str. 31-87.; Puhan, I., *Aptagi* dubrovačkoga prava, Istorijjsko-pravni zbornik, 3-4., Sarajevo, 1950., str. 200-213.

59 U dubrovačkom srednjovjekovnom pravu zapis u kancelarijskoj knjizi o tražbini (osiguranje prinudnim izvršenjem ugovornih obveza) uz mogućnost primjene na akcesornu obvezu. Usporedan naziv za posebnu vrstu građanskog / ovršnog postupka (v. bilj 58.).

60 *Debitori che non sono obligati per Aptago non uagliano* (Cap. LXI.):

Ordenemo et statuimo tutti in unitade per bene et per pacifico stato della isola de lagosta, che da mo auanti non possa nessuna persona far scriuere alcuno suo debito per carta de nodaro, ne quella carta non sia scritta de v. in vi. per anno, saluo che si debbia scriuer alcuno debito in lo quaderno del comun de lagusta per aptagi, e lo aptago sia fermo et rato et se da mo auanti se trouasse alcuna carta scritta de nodaro in lagosta, volemo che quellaa carta de nodaro non debbia ualere niente, coie de debito; et quella persona la qual hauuesse la ditta carta de nodaro debbia pagar per bando al comun de lagusta perperi xxv. Per ogni uolta, et la carta se dabbia tagliare.

osobitost zajma - kamate⁶¹) bez upisa u *quaderno del comun*. Budući da jedino tako stvorena obveza postaje čvrstom i valjanom, (*debito sia fermo e rato*) ona time dobiva karakter „apstraktne izvršne obveze“.⁶² Time je sigurno otvoren prostor za umjesnu opreznju (privatnopravnu) poveznicu s tijekom i načinom primjene rimske stipulacije koja od izrazito strogog apstraktnog (verbalnog) ugovora, kojeg u klasično doba iz praktičnih razloga često prati isprava dokaznog karaktera, a koja (isprava) pak potom preuzima karakter dispozitivnosti zamjenjujući usmeno zaključeni kontrakt,⁶³ kao i za još oprezniju moguću usporedbu sa svim oblicima odstupanja od načela odnosno neprihvatanja režima konsenzualnosti (od rimskog koncepta literarnih kontrakata ili režima realnih ugovora) u okviru kojih upis nema dispozitivni karakter odnosno (i) svih drugih modaliteta u kronologiji njegova prihvaćanja.

3. IN SPE

Istaknimo zaključno da navedeni segmenti poveznice općeg i posebnog dijela problematike kontraktnih obveza stilizacijom odredbi Lastovskog statuta upućuju na nastavak analize - poučna, uzorna i recipirana rimska ljestvica relevantnih elemenata dopisati može novi slijed argumenata i nove pravce diskusije. Primjerice, posebice zanimljivim se postavlja pitanje nadopune ugovorne i deliktne odgovornosti u domeni određivanja i primjene postupovnih sredstava zaštite: radi se o poveznici okvira povreda (time i tumačenja) obveznopravnih odnosa i režima sankcioniranja određenog (protupravnog) postupanja ili ponašanja posebice životno učestalog, što istodobno upućuje na detalje sustava zaštite provođenja onih djelatnosti koje se u konkretnim gospodarskim/socijalnim/kulturnim okolnostima primjene pravnog sustava (statuta), ali i užim granicama ugovornog prava (statuta), procjenjuju posebice ugroženim. Time i postupovna aparatura suzbijanja njihova ugrožavanja postaje pravnotehnički sadržajnijom (problematika primjene i modificiranja rimskih *actiones populares*⁶⁴ kao tužbi koje u privatno iniciranom postupku pripadaju građanima /bilo kojom od njih/ neovisno o tomu je li sama osoba pretrpjela određenu štetu, odnosno neovisno o tomu ima li takva osoba neposredni pravni interes za podizanje tužbe).

No, i nakon ilustracije ovih podastrijetih elemenata Lastovskog statuta podvucimo zaključno da detalji u hijerarhiji značajki obveznih odnosa (nastanak/perfektuiranost ugovora, značenje i modaliteti osiguranja, tipovi ograničenja primjene, restrikcije u funkciji definiranja lokalnih interesa i provođenju njihove zaštite) koji često različitim intenzitetom dotiču ugovorne odnose dobivaju i svoju realnu fizionomiju provjerom

61 Zabrana uzimanja kamata pod utjecajem crkvenog prava, odnosno striktno ograničenje postotka kamata statutarnim propisom.

62 Cvitanić, A., Iz dalmatinske pravne povijesti, cit., str. 540.

63 *Cautio* - pisani dokument o zaključenju pravnog posla.

64 V. /usp. Danilović, J., Popularne tužbe od rimskog do savremenih prava, Beograd, 1968. O kaznenopravnom postupku v. Margetić, L., O nekim osnovnim značajkama pokretanja kaznenog postupka u srednjovjekovnim dalmatinskim gradskim općinama, Rad HAZU, 475., 1997., str. 5-53.; usp. posebno o inicijalnom aktu postupka Lonza, N., Kazneni proces Dubrovačke Republike u XVIII. stoljeću, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 2., 1995., str. 407-457.

učinkovitosti normi u drugim (srodnim) oblicima arhivske građe – registima isprava, nikada precijenjenim pokazateljima stvarnog ponašanja onih na koje se odnosi norma.

Ova karika *in spe* detaljiziranja, zbog postojećega pravno-povijesnog nasljeđa, u kvalitetnoj koordinaciji proučavanja uzajamnih utjecaja pojedinih pravnih sfera, omjera izvornih, stečenih/nužno preuzetih⁶⁵ ili oportuno modificiranih i nadograđenih odredbi drugih statuta (posebice Dubrovačkog), dokazane ili upitne recepcije i konkretnih prioritetnih rješenja, Lastovu trajno potvrđuje vrijedno mjesto u istraživanju hrvatske srednjovjekovne pravne povjesnice.

LITERATURA

1. Ascheri, Mario, *Istituzioni medievali*, Bologna, 1994.
2. *Corpus iuris civilis*: Vol. I. *Institutiones* (recognovit P. Krueger); *Digesta* (recognovit T. Mommsen, retractavit P. Krueger); Vol. II. *Codex Iustinianus* (recognovit et retractavit Krueger); Vol. III. *Novellae* (recognovit R. Schoell, opus Schoellii morte interceptum absolvit G. Kroll); *Dublin-Zürich* (Weidmann), 1973. (Vol. I.); 1967. (Vol. II.), 1972. (Vol. III.)
3. *Codex Theodosianus: Theodosiani libri XVI. cum consuetudinibus Sirmondianis et Leges ad Theodosianum pertinentes*, ed. Th. Mommsen – P. Meyer, Berolini, 1905.
4. Cvitanić, Antun, *Iz dalmatinske pravne povijesti*, Književni krug, Split, 2002.
5. Cvitanić, Antun, *Lastovski statut i njegova pravno-povijesna i civilizacijska vrijednost*, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, god. 33/43-44, 1996., str. 317-329.
6. Čremošnik, Gregor, *Notarijat Lastova u srednjem vijeku*, JIČ, V., 1-2, 1939., str. 40-104.
7. Čremošnik, Gregor, *Notarske listine sa Lastova*, “Spomenik” XCI, 1939.
8. Danilović, Jelena, *Les sûretés personnelles dans le droit des villes dalmates au moyen âge*, “Sûretés personnelles”, 1971. (rukopis/prijepis)
9. Danilović, Jelena, *O pravnoj prirodi i razvoju ustanove “Aptagi” dubrovačkog prava*, *Istorijski časopis*, 1963., str. 31- 87.
10. Danilović, Jelena, *Popularne tužbe od rimskog do savremenih prava*, Beograd, 1968.
11. Darovec, Darko, *Notarjeva javna vera, notariji in vicedomini v Kopru, Izoli in Piranu v obdobju Beneške republike*, Knjižnica Annales, Koper, 1994.
12. *Dubrovački statut: Statut grada Dubrovnika: sastavljen godine 1272., na osnovi kritičkog izdanja latinskog teksta B. Bogišića i K. Jirečeka priredili i na hrvatski jezik preveli A. Šoljić, Z. Šundrica, I. Veselić; uvodnu studiju napisala Nella Lonza*, Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik, 2002.
13. *Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium*, Vol. IX., *Liber statutorum civitatis Ragusii compositus anno 1272.*, ed. V. Bogišić et C. Jireček, Zagabriae, MCMIV., Izdanje JAZU.
14. Foretić, Vinko, *Povijest Dubrovnika do 1808. I. dio (do 15269 i II. dio (1526 – 1808)*, Matica hrvatska, Zagreb, 1980.
15. *Gai Institutiones: The Institutes of Gaius*, Gordon, W. M.; Robinson, O. F., Cornell (UP), 1988.
16. *Iustiniani Institutiones: Justinijan, Institucije*, Zagreb, 1994., Latina et Graeca, knj. XXVII., priredio i preveo A. Romac.
17. Janeković Romer, Zdenka, *Stranac u srednjovjekovnom Dubrovniku: između prihvaćenosti i odbačenosti*, Radovi, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, sv. 26, Zagreb, 1993., str. 27-38.
18. *Lastovski statut: Lastovski statut, uvodne studije napisali Josip Lučić, Antun Cvitanić; priredio i preveo Antun Cvitanić*, izvorni tekst pretiskan iz Akademijina izdanja 1901.

- koje je priredio Frano Radić, Književni krug, Split, 1994.
19. Lonza, Nella, Kazneni proces Dubrovačke Republike u XVIII. stoljeću, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 2., 1995., str. 407-457.
 20. Lonza, Nella, Na marginama rukopisa Lastovskog statuta iz XIV. stoljeća, Anali Dubrovnik 36., 1998., str. 7-32.
 21. Margetić Lujo, *Aliquid in contentu et benedictione* istarskih statuta, Jadranski zbornik VIII., Rijeka-Pula, 1972., str. 185-213.
 22. Margetić, Lujo, Darovanje i protudarovanje u bašćanskim ispravama 14. i 15. stoljeća, Krčki zbornik 5., 1972., str. 129-141.
 23. Margetić, Lujo, Funkcija i porijeklo službe egzaminatora u srednjovjekovnim komunama Hrvatskog primorja i Dalmacije, Starine, 55., Zagreb 1971., str. 191-210.
 24. Margetić, Lujo, Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo, Narodne novine, Zagreb, 1996.
 25. Margetić, Lujo, O javnoj vjeri i dispozitivnosti srednjovjekovnih isprava s osobitim obzirom na hrvatske primorske krajeve, Institut za hrvatsku povijest. Radovi 4., 1973., str. 5-79.
 26. Margetić, Lujo, O nekim osnovnim značajkama pokretanja kaznenog postupka u srednjovjekovnim dalmatinskim gradskim općinama, Rad HAZU, 475., 1997., str. 5- 53.
 27. Margetić, Lujo, Rimsko pravo kao europski fenomen i hrvatska pravna povijest; Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci; Lectio annalis, 1997.
 28. Margetić, Lujo, Srednjovjekovno hrvatsko pravo: obvezno pravo, Posebna izdanja HAZU, Prilozi za izučavanje Hrvatske povijesti – sv. 1., Zagreb – Rijeka, 1997.
 29. Margetić, Lujo, Srednjovjekovno hrvatsko pravo: stvarna prava, „Zrinski“ – Čakovec, Zagreb – Rijeka, 1983.
 30. Pauli Sententiae, Julije Paulo, Sentencije, Zagreb, 1989., izd. Latina et Graeca, XX., priredio i preveo A. Romac.
 31. Pezelj, Vilma, Štambuk Šunjić, Marija, Pravni položaj žene prema Lastovskom statutu iz 1310. godine, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, god. 50, 3/2013., str. 525-539.
 32. Puhan, Ivo, *Aptagi* dubrovačkoga prava, Istorijsko-pravni zbornik, 3-4., 1950., str. 200-213.
 33. Radić, Željko, Ratković, Ivica, Položaj stranaca u splitskom statutarnom pravu, Adrias, 12./2005., str. 193.-225.
 34. Raukar, Tomislav, Cives, habitatares, forenses u srednjovjekovnim dalmatinskim gradovima, Historijski zbornik, sv. 29-30, 1976.-1977., str. 139-149.
 35. Šurmin, Đuro, Hrvatski spomenici - Acta Croatica I (1100-1499), Monumenta historico - juridica Slavorum meridionalium, VI./58, Zagreb, 1898.
 36. Zimmermann, Reinhard, The Law of Obligations; Roman Foundations of the Civilian Tradition, Cape Town, Wetton, Johannesburg, 1990.

Anamari Petranović*

Summary

CONTRACTUAL OBLIGATIONS IN THE STATUTE OF LASTOVO

Analyzing the provisions of the Statute of Lastovo (a. 1310), the Author presents some features of the contractual obligations particularly emphasizing the statutory details (identified / confirmed by more recent regulation) as indicators of concrete contemporary accents of the economic circumstances and life priorities of Lastovo.

The elements of analysis relate to the restrictions of legal commerce (status of contractor, restraints considering the position of foreigners, particularities referring goods / trade items, price restrictions as well as certain legal solutions in deviations from the consensual aspect (elements of publicity, sale proclamation, status of notarial document, data in communal / chancellor records) conclusion of the contract “*per aptago*”.

The Paper offers notes of prerequisites of contractual validity (frame involving stated criminal law elements since the consequence of nullity might also be associated with the pattern of sanctions for non-observance of mandatory requirements of legal transactions). Further, the Paper refers to certain determinants regarding protection of the rights of authorized parties (priorities in *res* acquiring - right of pre-emption/redemption) by standards of sale announcement (available intervals appropriate for the inhabitants / residents of the island), the issue of open bidding as well as the regime of the invalidity of hidden/concealed sales as an additional limitation implying disposition of immovables.

Keywords: *The Statute of Lastovo, contracts, Roman law, Croatian medieval law.*

Zusammenfassung

VERTRAGSVERPFLICHTUNGEN IM STATUT VON LASTOVO

Durch die Analyse der Bestimmungen des Statuts von Lastovo (1310) stellt man in der Arbeit manche Merkmale der Vertragsverpflichtungen unter besonderer Berücksichtigung mancher Details im Statut (anerkannt durch neueste Verordnungen),

* Anamari Petranović, Ph. D., Associate Professor, University of Rijeka, Faculty of Law; anamari.petranovic@pravri.hr.

welche für damalige Wirtschafts- und Lebensprioritäten von Lastovo kennzeichnend waren.

In der Arbeit werden Beschränkungen des Rechtsverkehrs (Status des Vertragsnehmers, Beschränkungen und Verbot des Handels mit Ausländern, Besonderheiten des Handels bestimmter Güter, Maximierung der Preise, usw.) sowie auch manche vom Grundsatz der Konsensualität abweichende Rechtsbeschlüsse (öffentliche Ankündigung des Verkaufs, Status der notariellen Urkunde, Eintragung in das kommunale Kanzleibuch, beziehungsweise, Vertragsschließung „per aptago“) besprochen.

Die Arbeit bespricht auch den Stil der Definition der Voraussetzungen für einen gültigen Vertrag im Statut von Lastovo. Die Definition enthält auch strafrechtliche Elemente, denn die Nichtigkeit des Vertrags kann eine Sanktion für die Nichteinhaltung der die im Statut festgelegte Art und Weise der Schließung bestimmter schuldrechtlicher Verhältnisse zur Folge haben. Ebenfalls weist die Arbeit auf manche Eigenschaften des Schutzes des Rechts des Berechtigten auf Rückkauf (beziehungsweise Vorkauf) durch die im Interesse der Inselbewohner festgelegten Fristen der öffentlichen Ankündigung hin. Vergabe öffentlicher Aufträge sowie auch das Regime der Ungültigkeit des geheimen und/oder des verborgenen Verkaufs als zusätzliche Beschränkung der Verfügung über die/Veräußerung der Immobilie werden auch thematisiert.

Schlüsselwörter: Statut von Lastovo, Verträge, römisches Recht, das mittelalterliche kroatische Recht.

Riassunto

GLI OBBLIGHI CONTRATTUALI NELLO STATUTO DI LAGOSTA

Mediante l'analisi delle disposizioni dello Statuto di Lagosta (anno 1310) nel lavoro si affermano singole rilevanze degli obblighi contrattuali in particolare rispetto ai dettagli statuiti (riconosciuti/confermati da recenti regolamenti), i quali divengono indici di concreti accenti del tempo sulle priorità economiche e della vita di Lagosta.

Gli elementi di cernita si riferiscono alle restrizioni nella circolazione giuridica (lo status di contraente, limitazioni e divieti di commercio con stranieri, peculiarità del commercio di determinati beni, massimizzazione del prezzo...), come pure a singole soluzioni giuridiche che divergono dal principio della consensualità – annunci pubblici di vendita, stato dell'atto notarile, iscrizione nel registro comunale ovvero stipulazione del contratto „per aptago“.

Nel lavoro si annota la disposizione statutaria che definisce i presupposti di validità del contratto, la quale comprende anche elementi di diritto penale, posto che la conseguenza della nullità può essere seguita anche dalla sanzione del mancato

rispetto delle modalità statuarie di stipula di determinati negozi giuridici. Ancora si osservano singole disposizioni relative alla questione della tutela del diritto del titolare del diritto di prelazione mediante l'ideazione di termini per gli annunci pubblici nell'interesse degli isolani. Inoltre si tratta la questione della gara pubblica ed il regime di invalidità della vendita segreta e/o nascosta, quale ulteriore limitazione di disposizione/alienazione degli immobili.

Parole chiave: *Statuto di Lagosta, contratti, diritto romano, diritto medievale croato.*

